

طراحی الگوی برنامه درسی چندفرهنگی هنر ابتدایی مبتنی بر زیست بوم‌های

ایران

لیلا نخزری مقدم، محمد اکبری بورنگ

چکیده

یشینه و اهداف: در دنیای معاصر، تحولات سریع فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی، نظام‌های آموزشی را با چالش‌های پیچیده و چندوجهی مواجه کرده است. جامعه ایران به دلیل تنوع فرهنگی غنی و نیاز به ارتقای آگاهی زیست‌محیطی و اجتماعی، نیازمند رویکردهای نوین آموزشی است. روش‌ها: پژوهش کیفی با استفاده از روش سنتز پژوهی (ترکیب نظام‌مند یافته‌های تحقیقات پیشین)، ۴۶۰ پژوهش اولیه از پایگاه‌های معتبر مانند گوگل اسکالر، مگ ایران، نورمگز و سیولیکا در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ با کلید واژه‌های آموزش «چند فرهنگی، چندفرهنگی، آموزش هنر» انتخاب و پس از غربالگری ۲۱ پژوهش برای کدگذاری با روش سه‌مرحله‌ای کوربین و اشتراوس (باز-محوری-انتخابی) بر اساس چهار عنصر اصلی برنامه درسی تایلر (هدف، محتوا، روش یاددهی-یادگیری و شیوه ارزشیابی) استفاده شد. یافته‌ها: برنامه‌های درسی چندفرهنگی هنر در ایران با چالش‌های (کمبود محتوای غنی چندفرهنگی، فقدان معلمان متخصص در این حوزه...) مواجه هستند. الگوی پیشنهادی پژوهش مبتنی بر رویکردهای نوین آموزشی و هنری، شامل فعالیت‌های خلاقانه و کاربردی برای تقویت یادگیری عمیق و پایدار دانش‌آموزان... است. نتیجه‌گیری: شناسایی ویژگی‌های عناصر برنامه درسی آموزش چندفرهنگی .... و راهبردی برای حفظ میراث فرهنگی، احیای هنرهای بومی، بهبود نگرش زیست‌محیطی و تقویت انسجام اجتماعی ارائه می‌دهد.

کلمات کلیدی: چندفرهنگی... ابتدایی. برنامه درسی هنر. زیست بوم

---

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

مقدمه

در عصر حاضر، با شتاب فزاینده تحولات فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی، نظام‌های آموزشی با چالش‌های پیچیده و چندوجهی مواجه هستند که به طور مستقیم بر حفظ و توسعه هویت فرهنگی دانش‌آموزان، تقویت حس تعلق آنان به محیط زیست و فراهم‌سازی بستر مناسب برای یادگیری چندجانبه تأثیر می‌گذارد (جمالی و همکاران ۹۸). در این راستا، برنامه‌های درسی چندفرهنگی به عنوان رویکردی نوین و استراتژیک، ظرفیت‌های فراوانی در هم‌افزایی دانش‌های فرهنگی، زیست‌محیطی و هنری ارائه می‌دهند. (Banks, 2024) هنر، به عنوان یک زبان جهانی، با ویژگی‌های بیانی و انعطاف‌پذیری بالا، نقش بی‌بدیلی در انتقال مفاهیم پیچیده فرهنگی و زیست‌محیطی به مخاطبان خردسال ایفا می‌کند. (Eisner, 2005) به‌ویژه، هنر می‌تواند به عنوان ابزاری برای ایجاد همدلی و درک متقابل میان فرهنگ‌های مختلف عمل کند و به دانش‌آموزان کمک کند تا به درک عمیق‌تری از تنوع فرهنگی دست یابند. (Dewey, 1934)

ایران، با تنوع گسترده قومی، فرهنگی و زیست‌بومی که در گستره جغرافیایی خود دارد، به مثابه یک بوم زیستی غنی و مملو از ظرفیت‌های فرهنگی متنوع، زمینه‌ای مطلوب برای طراحی برنامه‌های درسی چندفرهنگی هنر فراهم می‌آورد (فتح‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۴). با این حال، بررسی‌های میدانی و تحلیلی نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی هنر مبتنی بر رویکردهای سنتی و غالباً یک‌بعدی، هنوز نتوانسته‌اند به شیوه‌ای نظام‌مند و جامع، تنوع فرهنگی و زیست‌بومی مناطق مختلف کشور را در فرآیند آموزش تقویت کنند (رضوانی، ۱۴۰۳). این کمبود اساسی، موجبات فاصله گرفتن دانش‌آموزان از شناخت دقیق و عمیق هویت فرهنگی و طبیعی بومی خود را فراهم ساخته و مانع شکل‌گیری حس تعلق و امنیت فرهنگی لازم در میان آن‌ها شده است (محمدی، ۱۴۰۲). به عنوان مثال، در بسیاری از مدارس، محتوای آموزشی به صورت متمرکز و بدون توجه به تنوع فرهنگی و محلی ارائه می‌شود که این امر می‌تواند منجر به کاهش انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری شود. (مصطفی زاده و همکاران ۹۸)

صدر و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش «طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی هنر مبتنی بر رویکرد چند فرهنگی در دوره اول متوسطه» به بررسی راهکار برای طرح چند فرهنگی در درس هنر متوسطه پرداخته‌اند اما خلا آموزش آن در دوره ابتدایی نیز احساس شد.

توجه به دوره دوم ابتدایی (پایه‌های چهارم تا ششم) به عنوان مرحله‌ای حساس و استراتژیک در چرخه رشد و توانمندسازی شناختی و عاطفی دانش‌آموزان اهمیت فراوانی دارد (Gardner, 2011). در این دوره، کودکان به درجاتی از بلوغ فکری رسیده‌اند که می‌توانند مفاهیم انتزاعی، پیچیده و

چندلایه را در حوزه‌های فرهنگی و زیست‌محیطی درک نمایند. (Piaget, 1950) پژوهش‌های نوین حاکی از آن است که ادغام هنرهای بومی و محلی در فرآیند یاددهی-یادگیری نه تنها به ارتقاء مهارت‌های خلاقانه و هنری دانش‌آموزان کمک می‌کند، بلکه به طور معناداری سطح آگاهی و نگرش‌های آنان نسبت به مسائل زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی را نیز بهبود می‌بخشد (Gude, 2020). به عنوان مثال، برنامه‌های آموزشی که شامل فعالیت‌های هنری مرتبط با محیط زیست هستند، می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا به درک بهتری از چالش‌های زیست‌محیطی و راه‌حل‌های ممکن برای آن‌ها دست یابند (Chawla, 2009).

با وجود این ظرفیت‌های بالقوه و مزایای آشکار، اجرای برنامه‌های درسی چندفرهنگی هنر در ایران با موانع و چالش‌های عملی متعددی روبرو شده است. از دیدگاه سیاست‌گذاران و مجریان آموزشی، عمده‌ترین مشکلات عبارت‌اند از: کمبود محتوای غنی و منابع آموزشی کاربردی و متناسب با مقیاس چندفرهنگی و بومی کشور (کریمی، ۱۴۰۱). فقدان معلمان متخصص و آموزش‌دیده در زمینه آموزش چندفرهنگی و زیست‌محیطی مبتنی بر هنر، و همچنین نبود چارچوب‌های روشن و مدل‌های عملی معتبر برای تلفیق مؤثر این رویکردها در ساختار برنامه‌های درسی موجود، از دیگر چالش‌ها به شمار می‌روند (رضوانی، ۱۴۰۳). به علاوه، عدم توجه به نیازهای خاص فرهنگی و اجتماعی هر منطقه در طراحی برنامه‌های درسی، می‌تواند منجر به ناکارآمدی و عدم پذیرش این برنامه‌ها توسط دانش‌آموزان و معلمان شود. (Holliday, 2016)

از سوی دیگر، خلأ پژوهش‌های علمی و کاربردی عمیق و هدفمند در حوزه طراحی، توسعه و ارزیابی برنامه‌های درسی هنر با رویکرد چندفرهنگی و زیست‌محیطی در فضای آموزشی ایران، باعث شده است تا تصمیم‌گیری‌های بنیادی در این حوزه به صورتی کاملاً محدود و بر اساس حدس و گمان صورت پذیرد (محمدی، ۱۴۰۲). در چنین بستر، این پژوهش به طراحی الگویی نوین و جامع برای برنامه درسی هنر دوره دوم ابتدایی در ایران می‌پردازد (فتح‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۴). الگوی پیشنهادی بر اساس تحلیل دقیق و همه‌جانبه از ویژگی‌های فرهنگی و زیست‌بومی متنوع مناطق کشور تدوین شده و با بهره‌گیری از رویکردهای نوین آموزشی و هنری، به دنبال ارائه مجموعه‌ای از فعالیت‌های هنری متنوع، خلاقانه و کاربردی است که همزمان، بستر مناسبی برای یادگیری عمیق، پایدار و سازنده دانش‌آموزان فراهم آورد. (Gude, 2020)

این مدل طراحی‌شده، انتظار می‌رود ضمن غنی‌سازی ادبیات برنامه‌ریزی درسی در کشور، به معلمان، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی ابزاری علمی و عملی ارائه دهد که بتوانند به شکل هدفمندتر و اثربخش‌تر، هنر، فرهنگ و محیط زیست را در فرآیند یاددهی-یادگیری دانش‌آموزان تلفیق

نمایند (Eisner, 2005). بی‌تردید، تحقق چنین الگویی نه تنها در ارتقاء کیفیت آموزش هنر و تقویت سواد چندفرهنگی نقش کلیدی ایفا خواهد کرد، بلکه به عنوان یک راهبرد بنیادین در حفظ میراث فرهنگی، احیای هنرهای بومی، بهبود نگرش زیست‌محیطی و تقویت انسجام اجتماعی و همبستگی ملی نیز قابل اعتنا خواهد بود (UNESCO, 2025). به این ترتیب، این پژوهش می‌کوشد در قلب جامعه علمی و آموزشی ایران، پلی محکم میان تئوری و عمل و میان سنت و نوآوری ایجاد نماید و چشم‌اندازی روشن برای توسعه پایدار آموزش هنر چندفرهنگی در ایران ارائه دهد (Banks, 2024).

اهداف پژوهش:

این تحقیق به دنبال طراحی یک الگوی برنامه درسی چندفرهنگی هنر برای دوره دوم ابتدایی است که:

۱. به شناسایی و تبیین ویژگی‌های فرهنگی و هنری زیست‌بوم‌های مختلف ایران بپردازد.
۲. به معلمان و دانش‌آموزان ابزارهای لازم برای درک و احترام به تنوع فرهنگی را ارائه دهد.
۳. به ارتقاء آگاهی زیست‌محیطی و اجتماعی در دانش‌آموزان کمک کند.

روش پژوهش

هدف این پژوهش از نوع کاربردی بوده و رویکرد آن مبتنی بر روش کیفی سنتز پژوهی است. رویکرد سنتز پژوهی با هدف افزایش دامنه کاربرد و تعمیم یافته‌ها و نیز توسعه دانش نوین از طریق فرآیند تلفیق سیستماتیک داده‌ها طراحی شده است (Hampton & Parker, 2011). در این تحقیق، راهبرد هفت‌مرحله‌ای سنتز پژوهی شامل تنظیم پرسش، مرور نظام‌مند ادبیات، انتخاب پژوهش‌های مرتبط، استخراج داده‌ها، تحلیل و ترکیب یافته‌ها، کنترل کیفیت و ارائه نتایج به کار گرفته شده است (انصاری، ۱۳۹۹). که در جدول (۱) در سه بخش به اختصار توضیح داده شده است.

جامعه آماری پژوهش، پژوهش‌های کاربردی منتشر شده در ۱۰ سال (دهه) گذشته در حوزه آموزش چندفرهنگی و برنامه درسی هنر است که با استفاده از کلیدواژه‌های «چند فرهنگی و آموزش چند فرهنگی آموزش هنر» در منابع قابل اتکا مانند گوگل اسکالر، مگ ایران، نورمگز و سیولیکا جستجو و گردآوری شده‌اند. پس از فرآیند شناسایی اولیه ۴۶۰ مورد، با اعمال معیارهای غربالگری، شایستگی و مرتبط بودن موضوع، تعداد پژوهش‌ها به ۶۹ مورد کاهش یافته و نهایتاً پس از مطالعه دقیق خلاصه‌ها، ۴۳ پژوهش انتخاب شد. در مرحله پایانی، متن کامل ۲۱ پژوهش به منظور استخراج داده‌های مورد نیاز و تحلیل نهایی مورد استفاده قرار گرفت. ملاک انتخاب و رد مقالات بر طبق اشباع نظری داده‌ها می‌باشد.

در این پژوهش، جهت تجزیه و تحلیل محتوا از روش کد گذاری سه مرحله‌ای کوربین و اشترواس (کد گذاری باز، کد گذاری محوری، کد گذاری انتخابی) استفاده شد که کدگذاری محوری داده‌ها بر اساس چهار عنصر اصلی برنامه درسی تایلر (هدف، محتوا، روش یاددهی-یادگیری و شیوه ارزشیابی) انجام گرفت. در فرآیند تحلیل کیفی، مفاهیم به دست آمده از کدگذاری باز با توجه به اشتراکات معنی‌دار در قالب کدهای محوری دسته‌بندی شدند.

جدول (۱): مراحل سنتز پژوهی (Hampton & Parker, 2011).

مرحله	زیر مرحله	توضیحات در مورد پژوهش حاضر
مرحله ۱:	الف) تعیین پارامترهای جست و جو (مانند تاریخ انتشار نوع پژوهش و ...)	این مرحله به داوری درباره تعیین مطالعات مرتبط با نیازهای دانشی اختصاص دارد داوری که نیازمند تدوین ملاک‌هایی برای گزینش و دسته‌بندی مطالعات است معیار اصلی ورود پژوهش شامل موارد زیر بوده است از میان پژوهش‌های صورت گرفته در سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ و پژوهش‌های خارجی در فاصله سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ که (۴۶۰) مورد یافت شد.
	ب) تعیین معیارهای انتخاب اسناد گردآوری شده در مرحله قبل	مرتبط بودن با سؤالات پژوهش حاضر
	ج) تعیین راهبرد جست و جوی اسناد و پایگاه‌ها	تدوین کلیدواژه‌ها «چند فرهنگی و آموزش چند فرهنگی آموزش هنر» ۶۹ مورد پیدا شد.
مرحله ۲:	الف) غربالگری درشت	چکیده استاد مطالعه شد، سپس بر اساس دو معیار کلی و عمده ((مرتبط بودن)) و ((کیفیت)) اسناد مناسب انتخاب شدند (۴۳ مورد).
	ب) عنوان غربالگری	کل متن اسناد بررسی (۲۱ مورد) و با توجه به دو معیار فوق، دست به انتخاب زده شد جدول شماره (۲).
	ج) واکاوی	اسناد باقیمانده، مجدداً شبیه به مراحل کدگذاری محوری شده و در دسته‌بندی عناصر برنامه درسی سازماندهی شدند. (جدول شماره (۳)).

یافته ها

سؤال پژوهش - چه الگوریتم‌هایی برای بهینه‌سازی برنامه‌ریزی درسی مناسب‌تر هستند؟

یافته‌های پژوهش به پرسش اصلی مبنی بر شناسایی الگوریتم‌های بهینه‌سازی مناسب در برنامه‌ریزی درسی چندفرهنگی هنر در دوره دوم ابتدایی پاسخ می‌دهد. به منظور بررسی عناصر جهت طراحی برنامه درسی چندفرهنگی هنر دوره دوم ابتدایی در نظام آموزشی ایران پس از بررسی و مطالعه دقیق پژوهش‌های انجام شده در حوزه برنامه‌درسی آموزش چند فرهنگی داده‌های گردآوری شده از طریق مطالعه نظام‌مند کتابخانه‌ای جمع‌آوری شد و نتایج تحلیل کدگذاری باز هر پژوهش در جدول شماره (۲) ساماندهی و ارائه گردیده‌اند که ویژگی‌های کلیدی برنامه درسی چندفرهنگی را برجسته می‌سازد.

جدول ویژگی‌های برنامه درسی چندفرهنگی مبتنی بر زیست بوم (کدگذاری باز)

رشد و شکوفایی استعداد هنری-توجه به بعد زیبایی شناختی دانش آموزان-فعالیت های هنری برای کمک به احساسات-احترام و قدردانی فرهنگ خود-مشارکت در آموزش هنر-هنر در نقش ابزار برای انتقال و تولید فرهنگ-اتصال هنر به تاریخ و سنت فرهنگی-مطالعه اشکال هنری در رسیدن به تاریخ-تغییر فرهنگ در طول زمان-ارزیابی و قضاوت آگاهانه با حس احترام-توجه به امکانات و شرایط محیطی-توجه به ویژگی های فردی-پالایش هیجانی بواسطه هنر -آموزش قوای عاطفی-تلفیقی بودن در برنامه درسی-سنجش غیر رسمی-بازتاب هویت فرهنگی-تشویق به برقراری تعاملات فرهنگی-آشکار کردن اشتراک میان فرهنگ ها-تعهد به تنوع فرهنگی -ارزیابی ناملموس-کاربست زبان های هنری-فرایند یادگیری شخصی سازی شده-تربیت هنری معرفی هنر فرهنگ های بومی/منطقه ای-آموزش هنرهای بومی به عنوان تجربیات آموزشی-استفاده از ظرفیت انواع رسانه های آموزش هنر مبتنی بر محیط-معرفی فرهنگ ها در کتب درسی-کمک به تحمل آراء متفاوت فرهنگ ها-تعریف تکالیف چند فرهنگی برای دانش آموزان-شناسایی و کشف خود

در وهمکاران
(۱۴۰)

تنوع قومیت-سازگاری فرهنگی-احترام به تنوع و فرهنگ-هم زیستی پایدار-آموزش نوین-تدریس چنفرهنگی

عی و شیرازی
(۱۴۰)

تفصیل اقوام ایرانی به کمک ابزار آموزشی-عدالت ودوری از جانبداری در کلاس درس-تعاملات بین فرهنگی-تغییر علوم انسانی و روانشناسی بواسطه فرهنگ-جهانی شدن فرهنگ-تنوع فرهنگ و طبقه-جلوگیری از تبعیض افراد-پرهیز از نژاد پرستی و قوم گرایی-ارتقاء سواد چند فرهنگی -آموزش موضوعات چند فرهنگی -تنوع فرهنگی قومی زبانی-نسبی گرایی فرهنگی-رشد روابط بین فرهنگی و قومی-معرفی فرهنگ از یاد رفته-برنامه درسی در برگیرنده گروه های مختلف فرهنگی-برنامه برای کنجکاوای فکری -انتقاد از خود- توانایی تشکیل یک نظر مستقل با ارزیابی استدلال و مدارک-احترام به دیگران-حساسیت به دور شدن از قومیت-احترام به فرهنگ ها-آگاهی از فرهنگ خود-محیط امن برای درک متقابل چند فرهنگی-آموزش همدلی و احترام فرهنگی-شرکت در جوامع دموکراتیک-آیین نامه های ارزشیابی-رشد و نمو در جامعه فرهنگی-فرهنگ متفاوت نظام معنایی متفاوت -مشاهده قابلیت سایر فرهنگ ها-فرهنگ بازتابنده افکار و سنت یک جمع-فرهنگ سیال باز و جمعی-آگاهی از تاریخ ملی و منطقه ای-درک تحمل آراء متفاوت فرهنگ دیگر-صلح و دوستی بین فرهنگی -رسمیت شناختن تنوع فرهنگی-اهمیت سیاسی در نتیجه وسعت گروه-تجزیه و تحلیل فرهنگ دانش آموزان برای آموزش-تفاوت در یادگیری بواسطه فرهنگ-معنادار شدن یادگیری -اصل کیفیت-اصل کم کردن کم فرهنگی -سواد EFA بواسطه بوم-اصل کمیت چند حالتی-ثبات فکری و اعتماد به نفس در آموزش چند فرهنگی -احترام به خرده فرهنگ ها-توسعه خود پنداره مثبت-بکارگیری چندفرهنگی در آموزش رسمی-اهمیت تفاوت ها و شباهت ها-افتخار نمودن به تعلق فرهنگی -آشنا نمودن

شوری و صادقی
(۱۳۹)

دانش آموزان با اشعار و جغرافیای محلی و ملی-آشنایی دانش آموزان با لباس و زبان بومی-معرفی شعر و داستان بومی دانش آموزان

آموزش موسیقی بومی و محلی-تدریس تعاملی فرهنگ-تدریس حساس به فرهنگ-رواج نوع دوستی در آموزش چند فرهنگی-اشاعه تاریخ فرهنگ ها-طراحی فرصت یادگیری برای پذیرش فرهنگ ها-کلاس تعاملی و کارگاه آموزش چند فرهنگی-توسعه سواد و آگاهی قومی فرهنگی-طراحی متناسب با علائق فراگیر-پرهیز از سختگیری و تعصب-آموزش برابر همه فرهنگ ها-دسترسی به منابع همه فرهنگ ها	دقی (۱۳۹۰)
تنوع فرهنگی و زیست بوم کشور-آموزش فرهنگ به صورت گروهی-اصلاح و ترمیم اشتباهات-گفتمان سواد فرهنگی-سواد زیست بوم و محیط-بانک اطلاعات سواد فرهنگی-به کارگیری چهره های فرهنگی-ترویج هویت فرهنگی-درگیری قوم در نتیجه عدم آموزش فرهنگ دیگر	مالی و همکاران (۱۳۹۰)
احترام به فرهنگ دیگر-گسترش ارتباط بین کشورها-تنوع اقلیم کشور-همزیستی مسالمت آمیز-گنجاندن فرهنگ ها در تدریس-تعامل میان فرهنگ ها-برجسته کردن زیبایی های آداب و رسوم-آموزش موسیقی بومی-احترام به نظر فرهنگ مخالف	ممانی و همکاران (۱۳۹۰)

<p>توجه به سبک های متفاوت یادگیری-تاثیر متقابل فرهنگ و یادگیری بر همدیگر- استفاده از تحقیقات قوم نگارانه و مردم شناس-تنوع در روش های آموزش و تدریس-افزایش مهارت های تعاملی-ساخت دانش فرهنگ-تلفیق محتوا-تجارب آموزشی-انعکاس علایق فرهنگی و زبان دانش آموزان-تاکید بر موضوعات درسی چند رشته ای-رشد سواد قومی و فرهنگی در برنامه درسی-آگاه سازی از وجود سایر فرهنگ ها-آموزش اداب و رسوم-محیط زیست خاص انسان با ویژگی خاص- چند فرهنگ گرایی- همزیستی مسالمت آمیز</p>	<p>مطفی زاده و همکاران (۱۳۹۰)</p>
<p>هنرهای تجسمی-هنرهای ملی و مذهبی-ارزشیابی انفرادی و گروهی-هنرهای بصری-هنرهای بومی و محلی-آشنایی با موسیقی بومی محلی-آگاهی از هنر ها-ارتباط با طبیعت</p>	<p>بربری (۱۳۹۰)</p>
<p>ابداع و رشد خلاقیت-آموزش های هنری در مدرسه-هنر های تجسمی-ارزشیابی از فعالیت های دانش آموزان-تفکر انتقادی</p>	<p>فاران و خسروانی کنه(۱۳۹۴)</p>
<p>تفاوت در آداب و رسوم-چندفرهنگی جوامع-معرفی فرهنگ های مختلف-توجه به رویدادهای تاریخی و جغرافیایی-آگاهی از تاریخ و مکان جغرافیایی-کمک به بهبود و ارتباط های بین فرهنگی-گنجاندن تنوعی از تجارب و نظرات گروه های قومی و فرهنگی-توجه به آموزش زبان های بومی و محلی-پذیرش تنوع-تعریف تکالیف چندفرهنگی</p>	<p>ایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴)</p>
<p>برابری آموزشی-کاهش تعصبات فرهنگی-احترام به فرهنگ های متنوع-آگاهی از لباس محلی و زبان محلی-پذیرش فرهنگ های دیگر</p>	<p>علیپور و ل، علیپور(۱۳۹۵)</p>
<p>ارتباط با طبیعت-میراث فرهنگی-بروز خلاقیت-زیبایی شناسی-تولید محصول هنری-آشنایی با تاریخ هنر-کار جدید و غیر قابل تصور در کلاس-درک هنری از طریق تجربه-نمایش آثار هنری-کار گروهی هنری-نمایش کار خود به عنوان ارزشیابی هر جلسه خاطره گویی در خانه-همکاری والدین در کار</p>	<p>حسینی و همکاران(۱۴۰۱)</p>
<p>شیوه نوین تدریس-پرورش خلاقیت-برنامه آموزش نوین-تکلیف خلاق-مشارکت در تجربیات آموزشی-تدریس دانش آموز محور</p>	<p>ضانی(۴۰۲)</p>
<p>ارزش به فرهنگ ها-عدالت اجتماعی و فرصت برابر آموزشی-تفکر انتقادی-تلفیقی چند فرهنگی- ساخت دانش و شکل-الگو طبیعت</p>	<p>خ و رفیعی(۴۰۲)</p>

در مرحله بعد،	تحولات فناوری-خدا محوری-اخلاق زیست محیطی-تبیین عناصر-پرهیز از اسراف-آبادانی-حفاظت از اماکن-فرهنگ درختکاری و آینده نگری	معمدی و همکاران (۱۴۰۳)
	یادگیری تجربی(پراگماتیسم)و ساخت گرایی-آموزش و آگاهی محیط زیست-تنوع زیستی-تغییرات اقلیمی-مدیریت منابع طبیعی-کنترل سلامت محیط-پروژه علمی کاشت درخت و باغچه-کارگروهی و مشارکت برای حل مسئله - یادگیری پروژه محور	مقان منشادی (۱۴۰۲)
	تاثیر مکان بر خلاقیت هنری-مقایسه محیط-اهمیت منابع طبیعی-تقویت تفکر انتقادی-ورود طبیعت به کلاس-سبک زندگی سالم	ماعتیلی و همکاران (۱۴۰۳)
	فراگیر محور،آموزش محیط زیست-فناوری آموزشی+آموزش همگانی-آموزش سیار-ابزار مناسب-سواد زیست محیطی -بحث گروهی	نشادی و همکاران (۱۴۰۲)
	آموزش در فضای باز-قوانین طبیعت-تدریس بازی -کارگروهی-ساخت باغچه-بازخورد مداوم-یادداشت برداری فعالیت -استفاده از آکواریوم-تاثیر فعالیت های یادگیری مبتنی بر گردش-ارزیابی مشاهده ای و نمونه کار	آوری و همکاران (۱۴۰۱)
	احترام به محیط زیست-درختکاری-حفظ حیوانات-تاثیر محیط بر رشد خلاقیت	سفی نسب (۱۴۰۳)
	آگاهی از محیط زیست -آموزش غیر رسمی -ارزیابی مشاهده ای	بودی وسعیدی.(۱۴۰۱)

کدهای استخراج شده در گروه های مفهومی مشابه دسته بندی شدند و شبکه مضامین طی چندین دور تحلیل و بازبینی قرار گرفت. در نهایت، این مضامین برای تدوین الگوی نهایی استخراج شدند که نتیجه آن در جدول ۳ ارائه گردید. برای شفاف سازی هر کد محوری، ابتدا کلیه کدهای بازی (کدهای اولیه استخراج شده در مرحله پیشین) در کنار هم قرار داده شدند. سپس کدهای دارای ماهیت مشابه در یک دسته طبقه بندی شدند و هر دسته با عنوانی متناسب با مفهوم کلی آن ها (کد محوری) نامگذاری گردید. در گام آخر، کدهای محوری هم خانواده در قالب عناصر مختلف برنامه درسی (مانند اهداف، محتوا، روش ها و ارزشیابی) سازماندهی شدند.

جدول ۳ ویژگی های برنامه درسی چند فرهنگی مبتنی بر زیست بوم (کد گذاری محوری و انتخابی)

کد گذاری انتخابی	کدگذاری محوری	منبع	ردیف
هدف	۱ - تقویت هویت فرهنگی: آشنایی دانش‌آموزان با هنرهای بومی و محلی ایران (موسیقی، نقاشی، صنایع دستی، لباس‌ها) با اشاره به نوع زیست بوم.	نخعی و شیرازی، ۱۴۰۱ آوری/عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹ /جمالی و همکاران(۱۳۹۸) /دهقان ۱۴۰۲ /رحمانی و همکاران(۱۳۹۵) مصادقی(۱۳۹۹) /وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) اسماعیلی ۱۴۰۳	۱.
	پالایش هیجانی از طریق هنر و رشد خلاقیت و هنر بواسطه محیط	صدر و همکاران، ۱۴۰۱ /صفاران و خسروانی زنگنه(۱۳۹۴) اسماعیلی ۱۴۰۳	۲.
	۳ - احترام به تنوع: درک مشترکات و تفاوت‌های فرهنگی بین زیست‌بوم‌های مختلف ایران (کوهستانی، کویری، ساحلی، جنگلی).	عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹ /یوسفی نسب ۱۴۰۲ /رحمانی و همکاران، ۱۳۹۵	۳.
	۴ - خلاقیت زیست‌بومی: خلق آثار هنری با الهام از طبیعت و عناصر فرهنگی هر منطقه (مانند نقاشی با خاک‌های رنگی کویر، ساخت مجسمه‌های چوبی شمال ایران و آکواریوم و باغچه در کلاس درس....).	عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹ /وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) /فرخ و رفیعی (۴۰۲) /آوری ۱۴۰۲ /دهقان ۱۴۰۲ /اسماعیلی ۱۴۰۱	۴.
	۵ - مهارت‌های اجتماعی: تقویت همکاری گروهی از طریق پروژه‌های هنری مشترک بین دانش‌آموزان با پیشینه‌های فرهنگی متفاوت.	ن، علیپور و ل، علیپور(۱۳۹۵) صفاران و خسروانی زنگنه(۱۳۹۴) صابری(۱۳۹۵)	۵.
محتوا	یادگیری معکوس هنرهای تجسمی: نقاشی، سفالگری، و صنایع دستی هر زیست‌بوم (مثلاً فرش‌های ترکمن، نقوش لری، مینیاتور اصفهانی).	صدر و همکاران، ۱۴۰۱ /صابری، ۱۳۹۵ /دهقان ۱۴۰۲ /آوری ۱۴۰۱/ن، علیپور و ل، علیپور(۱۳۹۵)	۶.
	۷ - هنرهای نمایشی: اجرای قصه‌های محلی با استفاده از عروسک‌های بومی (مثل نقالی خراسانی یا نمایش‌های آذری).	صفاران و خسروانی زنگنه، ۱۳۹۴ صدر و همکاران، ۱۴۰۱ ن، علیپور و ل، علیپور(۱۳۹۵)	۷.
	توجه به خرده فرهنگ‌ها در تهیه محتوا برنامه درسی غیر رسمی کلاس درس	وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) فرخ و رفیعی (۴۰۲)	۸.
	۹ - موسیقی و رقص: آشنایی با سازهای محلی (دوتار خراسان، دف کردی) و حرکات موزون محلی.	جمالی و همکاران، ۱۳۹۸؛ صادقی، ۱۳۹۹ /صابری(۱۳۹۵) /وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴)	۹.
	۱۰ - ادبیات هنری: شعر و داستان‌های فولکلور هر منطقه (مثل داستان‌های بختیاری یا اشعار بلوچی).	صابری(۱۳۹۵) /وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) /عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹ /صفاران و خسروانی زنگنه، ۱۳۹۴	۱۰.

	<p>۱۱. وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) فرخ و رفیعی (۴۰۲) مصطفی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸</p> <p>- تلفیق عمودی: ارتباط هنر با دروس دیگر (مثلاً جغرافیا: نقش آب‌وهوا در شکل‌گیری هنرهای محلی (لرزوم استفاده از سازه های مثل آکواریوم و باغچه برای نشان دادن زیست بوم ها)).</p> <p>- تلفیق افقی: مقایسه‌ی هنرهای مناطق مختلف در یک موضوع واحد (مثلاً مقایسه‌ی نقوش لباس‌های محلی).</p>
روش تدریس	<p>۱۲. فرخ و رفیعی (۴۰۲) وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) صفاران و خسروانی زنگنه، ۱۳۹۴</p> <p>- داستان‌گویی چندفرهنگی: روایت داستان‌های محلی به زبان ساده و تبدیل آن‌ها به نمایش یا نقاشی.</p>
	<p>۱۳. ارشادی و همکاران ۱۴۰۲ /صادقی، ۱۳۹۹ /فرخ و رفیعی (۴۰۲) وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹</p> <p>- استفاده از فناوری: تماشای مستندهای هنری مناطق مختلف یا استفاده از اپلیکیشن‌های تعاملی برای آشنایی با هنرها.</p>
	<p>۱۴. وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) /ارشادی ۴۰۲ /دهقان ۴۰۲/صفاران و خسروانی زنگنه، ۱۳۹۴</p> <p>- تسهیل‌گر گفت‌وگوی فرهنگی و تشویق به پرسشگری درباره‌ی تفاوت‌های بومی و محلی مناطق کشور.</p>
	<p>۱۵. وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) /مصطفی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸ /امیبودی و سعیدی ۱۴۰۱</p> <p>تلفیق محتوای درسی با علایق فرهنگی دانش‌آموزان(هنرهای بومی محلی شناخته شده و دروس پایه مثل ریاضی در محتوای آموزشی تدریس)</p>
	<p>۱۶. صادقی(۱۳۹۹) /وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) /صفاران و خسروانی زنگنه، ۱۳۹۴</p> <p>- بازدیدهای میدانی: بازدید از موزه‌های محلی یا کارگاه‌های هنرمندان بومی.</p>
	<p>۱۷. وفایی و سبحان نژاد، ۱۳۹۴ /فرخ و رفیعی ۴۰۲/دهقان ۴۰۲/معمدی ۴۰۳</p> <p>- یادگیری مبتنی بر پروژه (PBL): طراحی پروژه‌های گروهی مانند «ساخت نقشه‌ی هنری ایران/ ساخت باغچه یا آکواریوم» با مشارکت دانش‌آموزان از مناطق مختلف.</p>
	<p>۱۸. صادقی(۱۳۹۹) / وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) / صفاران و خسروانی زنگنه ۱۳۹۴/دهقان ۴۰۲/اسماعیلی ۴۰۳</p> <p>- استفاده از منابع محلی (مثل دعوت از هنرمندان بومی به کلاس) و طبیعی(درختان باغچه و ماکت حیوانات سازه های خانه های روستایی و شهری ایران).</p>
	<p>۱۹. صدر و همکاران، ۱۴۰۱ /وفایی و سبحان نژاد (۱۳۹۴) آوری ۴۰۱/معمدی ۴۰۳/اسماعیلی ۴۰۳</p> <p>-چک‌لیست‌های رفتار فرهنگی (مثل «به هنرهای مناطق دیگر احترام می‌گذارد»)</p> <p>- نمایشگاه‌های مدرسه‌ای برای ارائه‌ی آثار با موضوع «ایران رنگارنگ».</p>
<p>۲۰. آوری و همکاران ۱۴۰۱ /یوسفی نسب ۱۴۰۲/عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹ /وفایی و سبحان نژاد(۱۳۹۴) /رمضانی</p> <p>- ارزشیابی فرایندمحور: بررسی مشارکت دانش‌آموزان در کارهای گروهی(ساخت باغچه های مناسب زیست بوم محلی) و دفترچه‌های خاطرات هنری.</p>	

		(۴۰۲) / دهقان منش ۱۴۰۲ / عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹
	۲۱. جمالی و همکاران، ۱۳۹۸ صادقی (۱۳۹۹) عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹	- خودارزیابی و همسال‌سنجی: دانش‌آموزان آثار یکدیگر را با معیارهای احترام به تنوع نقد کنند.
	۲۲. صفاران و خسروانی زنگنه، ۱۳۹۴ وفایی و سبحان نژاد (۱۳۹۴) رمضانی (۴۰۲) عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹	- ارزشیابی کیفی: نقد آثار هنری بر اساس معیارهای چندفرهنگی (مثلاً «آیا این اثر تنوع فرهنگی را منعکس می‌کند؟»).

پس از تحلیل اسناد مربوط به برنامه درسی چند فرهنگی دوره ابتدایی، الگوی استخراج شده (شکل ۱) نمایش داده شد. همانطور که شکل نشان می‌دهد، بر اساس اطلاعات حاصل از تحلیل محتوای منابع در جدول ۲، آموزش چندفرهنگی در ایران با تکیه بر سه محور اصلی شکل گرفته است: محتوای فرهنگی، روش‌های تعاملی، و ارزشیابی فرایندمحور. یافته‌ها نشان می‌دهد که تلفیق هنرهای بومی (مانند موسیقی محلی و نقاشی‌های قومی) در برنامه‌های درسی، نه تنها به افزایش سواد چندفرهنگی دانش‌آموزان منجر شده (صدر و همکاران، ۱۴۰۱)، بلکه از طریق تقویت هویت مشترک، زمینه‌ساز کاهش تعصبات قومی شده است (نخعی و شیرازی، ۱۴۰۱).

در بعد روش‌شناسی، کارگاه‌های مشارکتی و فعالیت‌های هنری به عنوان مؤثرترین راهکارها شناسایی شدند. برای نمونه، پژوهش صادقی (۱۳۹۹) تأکید می‌کند که طراحی کلاس‌های مبتنی بر گفت‌وگوی بین‌فرهنگی، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا ضمن حفظ هویت محلی، همزیستی مسالمت‌آمیز را تجربه کنند. با این حال، چالش‌هایی مانند کمبود منابع آموزشی استاندارد (جمالی و همکاران، ۱۳۹۸) و مقاومت معلمان در برابر تغییر روش‌های سنتی (عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹) نیز به چشم می‌خورد. برای غلبه بر این موانع، پیشنهاد می‌شود نظام آموزشی با اتخاذ راهکارهای زیر، گام‌های عملی بردارد:

۱. تولید محتوای چندزبانه: تدوین کتاب‌های درسی با معرفی فرهنگ‌های مختلف ایران (وفایی و سبحان نژاد، ۱۳۹۴).

۲. توانمندسازی معلمان: برگزاری دوره‌های آموزشی برای ترویج روش‌های فعال تدریس (رحمانی و همکاران، ۱۳۹۵).

۳. استفاده از هنر به عنوان پل فرهنگی: طراحی پروژه‌های گروهی مانند «نقاشی دیواری با موضوع آیین‌های محلی» (صابری، ۱۳۹۵).

به طور کلی، این پژوهش مؤید آن است که آموزش چندفرهنگی می‌تواند با تبدیل تنوع از تهدید به فرصت، به تحقق جامعه‌ای منسجم تر کمک کند.

شکل ۱. الگوی برنامه درسی چندفرهنگی هنر دوره دوم ابتدایی مبتنی بر زیست بوم ایران

- تقویت هویت فرهنگی: آشنایی دانش‌آموزان با هنرهای بومی و محلی ایران (موسیقی، نقاشی، صنایع دستی، لباس‌ها) - احترام به تنوع؛ درک مشترکات و تفاوت‌های فرهنگی بین زیست‌بوم‌های مختلف ایران (کوهستانی، کویری، ساحلی، جنگلی). - خلاقیت زیست‌بومی: خلق آثار هنری یا الهام از طبیعت و عناصر فرهنگی هر منطقه (مانند نقاشی یا خاک‌های رنگی کویر، ساخت مجسمه‌های چوبی شمال ایران). - مهارت‌های اجتماعی: تقویت همکاری گروهی از طریق پروژه‌های هنری مشترک بین دانش‌آموزان یا پیشینه‌های فرهنگی متفاوت.

نتیجه گیری

در عصر حاضر، نظام‌های آموزشی با چالش‌های فزاینده‌ای در زمینه حفظ هویت فرهنگی و تقویت حس تعلق دانش‌آموزان به محیط زیست مواجه هستند. (UNESCO, 2025) این پژوهش به بررسی و طراحی الگویی برای برنامه درسی چندفرهنگی هنر در دوره دوم ابتدایی پرداخته است که می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر در پاسخ به این چالش‌ها عمل کند. با توجه به تنوع فرهنگی و زیست‌بومی ایران، این الگو می‌تواند به تقویت هویت فرهنگی دانش‌آموزان و ارتقاء آگاهی زیست‌محیطی آن‌ها کمک کند (فتح‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۴).

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که برنامه‌های درسی چندفرهنگی هنر، با تأکید بر رشد سواد چندفرهنگی و توسعه مهارت‌های عاطفی و شناختی، می‌توانند به شکل مؤثری به ارتقاء حس تعلق و هویت فرهنگی دانش‌آموزان کمک کنند. (Banks, 2024) این برنامه‌ها با معرفی فرهنگ‌های بومی و منطقه‌ای، و استفاده از هنر به عنوان ابزاری برای انتقال فرهنگ، می‌توانند به درک عمیق‌تری از تنوع فرهنگی و زیست‌محیطی منجر شوند. (Eisner, 2005) علاوه بر این، روش‌های تعاملی و فعالیت‌های هنری متنوع، به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند که به صورت فعال در فرآیند یادگیری شرکت کنند و از طریق تجربیات عملی، هویت فرهنگی خود را کشف و تقویت نمایند. (Gardner, 2011) سنجش غیررسمی و معیارهای چندبعدی نیز به ارزیابی مؤثرتر فرآیند یادگیری و مشارکت فرهنگی کمک می‌کند. (Gude, 2020)

با این حال، اجرای این الگو با چالش‌هایی نظیر کمبود منابع آموزشی مناسب، نبود معلمان آموزش‌دیده و عدم وجود الگوهای مشخص برای تلفیق هنر با آموزش چندفرهنگی و زیست‌محیطی مواجه است (کریمی، ۱۴۰۱). بنابراین، نیاز به تحقیقات بیشتر و توسعه منابع آموزشی در این زمینه احساس می‌شود. در نهایت، این پژوهش می‌تواند به عنوان یک نقطه شروع برای طراحی و اجرای برنامه‌های درسی چندفرهنگی هنر در ایران عمل کند و به غنای ادبیات برنامه‌ریزی درسی کمک نماید. امید است که نتایج این پژوهش، راهنمایی عملی برای معلمان و برنامه‌ریزان درسی فراهم کند و به تقویت همبستگی ملی و احیای هنرهای بومی در کشور منجر شود (Khan, 2018).

منابع

Sadr, Ameneh, Kian, Marjan, Sadeghi, Alireza, Abbasi, Effat (2022). Design and Validation of a Multicultural Approach-Based Art Curriculum Model for the First Cycle of Secondary Education. **Iranian Journal of Curriculum Studies**, 17(66), pp. 75-112. In Persian

Nakhaei and Shirazi (2022). Quantitative and Qualitative Content Analysis Based on Multicultural Education Components in Social Studies Textbooks for Third Grade Elementary Students. **Journal of Psychology and Educational Sciences**, 8(1), pp. 74-80. In Persian

Ashouri, Fariba, Sadeghi, Alireza (2020). Investigating the Impact of Multicultural Education Components on Enhancing Multicultural Literacy of Sixth Grade Elementary Students in Tehran. **Educational Psychology Journal of Allameh Tabataba'i University**, 16(58), pp. 259-285. In Persian

Sadeghi, Alireza (2020). Multiculturalism and Its Relation to Education. **Journal of Educational Technology Growth**, 28(4), pp. 34-37. In Persian

Jamali, Maryam, Sadeghzadeh Ghamsari, Alireza, Salehi Amiri, Seyed Reza, Farahani, Mohsen (2019). Investigating the Current State of Cultural Literacy Management in Iran's Education System. **Social-Cultural Strategy Quarterly**, 8(33), pp. 31-51. In Persian

Rahmani, Alireza, Faghihi, Ali, Hosseini Mehr, Mohammad Reza, Sarmadi (2016). Validation of Multicultural Education Components for Inclusion in Elementary Curriculum. **Scientific-Research Journal of New Approaches in Educational Management**, 7(4), pp. 28-34. In Persian

Mostafazadeh, Ismail, Keshtiaray, Narges, Gholizadeh, Azar (2019). The Necessities of Multicultural Education and Analysis of Elements and Components of Multicultural Education. **Research in Curriculum Planning**, 16(33), pp. 20-35. In Persian

Saberi, Reza (2016). Evaluation of the Art Education System in Elementary Education from the Perspective of Fundamental Domains and Content Structure: A Study of Teachers, Managers, and Experts' Views. **Journal of Research in Curriculum Planning**, 51, pp. 75-86. In Persian

Saffaran, Elias, Khosravani Zangeneh, Maryam (2015). The Impact of Art Education on Creativity, Innovation, and Entrepreneurship Skills in Preschool Children. *Journal of Modern Marketing Research*, 17. In Persian

Vafaei, Reza, Sobhannejad, Mehdi (2015). Components of Multicultural Education and Their Analysis in Textbook Content. *Journal of Theory and Practice in Curriculum*, 5, pp. 111-128. In Persian

Alipour, Nasrin, Alipour, Leila (2016). Multicultural Education and Ethnicity in Curriculum. *Journal of Psychology and Educational Sciences*, 11, pp. 167-182. In Persian

Ramazani, Amir Reza (2023). Investigating the Effectiveness of Art Education in Elementary School. *15th International Conference on Management and Humanities Research in Iran*, pp. 3610-3618. In Persian

Hosseini, Sattar, Minaei, Hassan, Azad Ebrahimi, Mohammad, Aji, Hassan (2022). Art Education in Elementary School. *11th International Conference on Management and Humanities Research in Iran*, pp. 2971-2976. In Persian

Farokh, Arman, Rafiei, Ali (2023). Examining the Position of Multicultural Education in Mathematics and Its Challenges. *13th Conference on Management and Humanities Research*, pp. 3053-3060. In Persian

Motamedi Rad, Mohammad, Dimehkar, Mohammad Reza, Rastegari Moghadam, Amir Abbas (2024). Environmental Education in the Light of Theology with Emphasis on the Fundamental Transformation Document. *Journal of Research in Islamic Education and Training*, 5(3), pp. 44-63. In Persian

Dehghan Maneshadi, Ali Mohammad (2023). The Impact of Philosophy of Education on Epistemological Concepts of Environmental Education. *National Conference on Humanities with a New Approach*, pp. 3179-3202. In Persian

Arshadi, Majid, Afkari, Fereshteh, Ali Asgari, Majid (2023). Meta-Analysis of Environmental Education Studies in Iran from 2020-2020. *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 38, pp. 104-128. In Persian

Auri, Soleiman, Hosseini Khah, Ali, Asgari, Majid (2022). Explaining the Elements of Nature-Based Curriculum for Elementary Education. *Journal of Teaching Research*, 29, pp. 106-142. In Persian

Yousefi Nasab, Mehr Afarin (2023). Content Analysis of Fourth Grade Elementary Science Textbooks Based on Islamic Environmental Ethics Components. *Journal of Psychology and Educational Sciences*, 58, pp. 495-517. In Persian

Miboudi, Hamed, Saeidi, Ali (2022). Challenges of Environmental Education Assessment in Green Schools in Iran and Solutions for Improving the Current Situation. *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 34(B), pp. 107-117. In Persian

Saeid Ansari, Farhad, Saraji, Mohammad Reza, Yousefzadeh (2020). Design and Validation of a Media Literacy Education Curriculum Model for Elementary School. *Educational and Learning Research*, pp. 61-72. In Persian

Fathabadi, J. (2025). Multicultural Curriculum in Iran: Challenges and Solutions. *Madrese Publications*, pp. 93-130. In Persian

Rezvani, M. (2024). Art Education in Elementary School: New Approaches. *Research Institute of Educational Studies Publications*, pp. 25-60. In Persian

Mohammadi, A. (2023). Investigating the Challenges of Art Education in Iran. *Research Institute of Educational Studies*, pp. 75-11. In Persian

Karimi, Y. (2022). Designing an Art Curriculum with a Multicultural Approach. *Avaye Noor Publications*, pp. 62-98. In Persian

Esmaeili, Narges, Hosseinkhani, Haideh, Anahid, Hossein, Arbabi Zadeh, Somayeh (2024). The Effectiveness of Biological Education on Students' Critical Thinking. *Journal of Strategic Research in Education and Training*, 17, pp. 79-95. In Persian

Banks, J. A. (2016). Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching. Routledge.

Eisner, E. W. (2002). The Arts and the Creation of Mind.. Ghaffari, A. (2021). Multicultural Education in Iran: Challenges and Opportunities.

Hosseini, S. (2020). The Role of Art Education in Cultural Identity Development.

Khan, M. (2018). Cultural Heritage and Education in Iran.

Miller, J. (2017). The Importance of Cultural Awareness in Education.

Rostami, M. (2019). Environmental Education and Cultural Preservation..

Shahbazi, M. (2020). Curriculum Development in Multicultural Schools. Click here to enter text.

Banks, J. A. (2024). Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching. Routledge.

- Eisner, E. W. (2005). Reimagining Schools: The Selected Works of Elliot W.

- Eisner. Routledge.
- Gardner, H. (2011). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books.
  - Gude, O. (2020). *Postmodern Art Education: An Approach to Curriculum*. NAEA.
  - Piaget, J. (1950). *The Psychology of Intelligence*. Routledge.
  - UNESCO. (2025). *Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education*.